

Sveriges fåglar

2023

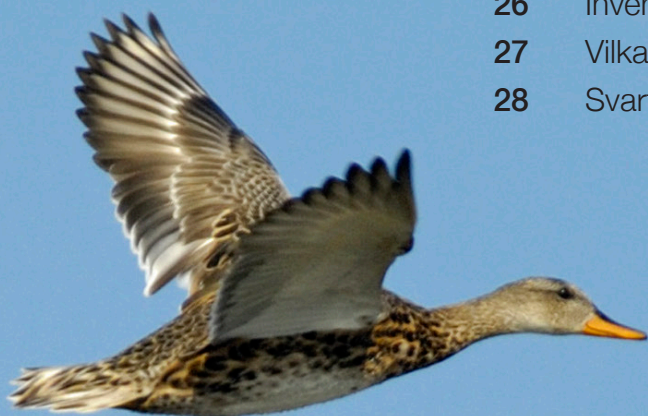

Hur går det för Sveriges fåglar
med särskilt fokus på läget
i sjöar och vattendrag?

Innehåll

- 4 Talrika och vitt spridda häckande arter
- 10 Ovanliga och lokalt häckande arter
- 14 Flera fågelsjöar har internationell betydelse
- 16 Rikt men minskande fågelliv i de stora sjöarna
- 18 Olika bud om fiskgjusen i Sverige
- 20 Oroande utveckling för Sveriges lommar
- 23 Storskarven ökar i Sverige
- 24 Kungsfiskare och försärla
- 26 Inventera mera!
- 27 Vilka är vi?
- 28 Svarthalsad dopping

Denna sida: Snatteränder.
Foto: John Larsen.

Omslag: Kungsfiskare.
Foto: Johan Tufvesson.

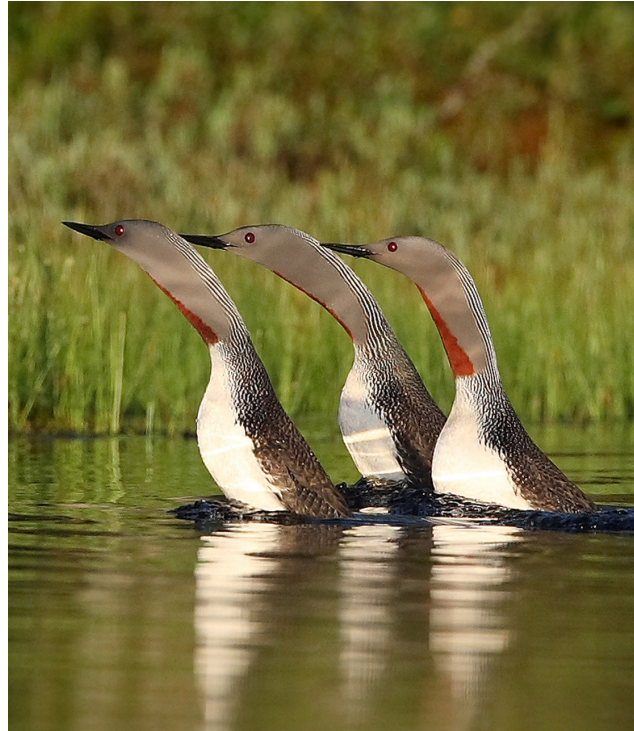
Denna publikation bygger på resultat från
inventeringar gjorda till och med 2022.

Producerad av BirdLife Sverige i samarbete med
Svensk Fågeltaxering vid Lunds universitet.

Hur går det för Sveriges fåglar?

Hur går det för Sveriges fåglar? Frågan är relevant ur flera perspektiv. I riksdagsbeslut och genom att ansluta oss till internationella konventioner har Sverige som nation förbundit sig att stoppa förlusterna av biologisk mångfald. Dessutom har fåglarna ett stort värde som indikatorer på tillståndet i vår miljö. Eftersom de är både synliga och ljudliga och oftast aktiva under dygnets ljusa timmar, är de betydligt lättare att följa än de flesta andra organismgrupper. Slutligen har alla organismer ett värde i sig, och vi bör ha en skyldighet att lämna en lika rik värld till våra efterkommande som den vi själva haft möjlighet att uppleva.

I drygt 75 år har BirdLife Sverige (Sveriges Ornitologiska Förening) följt och dokumenterat landets fågelfauna. Sedan 1970-talet har denna verksamhet utökats och förstärkts av mera vetenskapliga inventeringar inom ramen för det som idag är Svensk Fågeltaxering. Dessa inventeringar drivs av Lunds universitet och finansieras av Naturvårdsverket och landets länsstyrelser. Även ArtDatabanken vid Sveriges Lantbruksuniversitet samt landets fågelstationer bidrar i väsentlig grad till att följa utvecklingen hos våra fåglar.

Spelande smålommar. Foto: Tomas Lundquist/N.

Ett särskilt tack till alla inventerare!

Fågelövervakningen i Sverige drivs av statliga institutioner och BirdLife Sverige, men den är beroende av många frivilliga fågelskådares insatser. I mångt och mycket bygger verksamheten på insatser från dessa frivilliga; varje år deltar fler än 700 personer i Svensk Fågeltaxerings inventeringar och många fler bidrar till den samlade kunskapen genom att medverka i olika projekt eller rapportera sina observationer.

Vi vill därför rikta ett särskilt tack till alla som lägger ner tid på att inventera, räkna och rapportera fåglar. Den tid som var och en av dessa lägger ner varierar, men varje bidrag är värdefullt. Om du är en av alla dessa frivilliga – stort TACK!

Om du ännu inte tillhör denna skara, varför inte fundera över att medverka i något av de många övervakningsprogram som finns?

Läs mera om dessa på sid. 26.

Sjöar och vattendrag

Vi vågar påstå att vi idag har en bra bild av hur det går för Sveriges fåglar, såväl i landet som helhet som i olika landskapstyper. Denna kunskap växer dessutom genom att vi under senare tid utökat inventeringsprogrammen. Samtidigt är det viktigt att påpeka att fågelfaunan är föränderlig och att den ständigt påverkas av olika faktorer i omvärlden. Detta gäller inte minst hur vi utnyttjar och påverkar naturen både direkt och indirekt genom ett ändrat klimat.

Fåglarna som är knutna till sjöar och vattendrag påverkas på många vis. Ser vi till utvecklingen på lite längre sikt har såväl förorening som övergödning haft stor betydelse. Idag har vi till stora delar kommit till rätta med dessa problem, men det innebär inte att allt går åt rätt håll. Det rapporteras om en tilltagande brunifiering av vattnet i både vattendrag och sjöar. Vad innebär den för siktdjupet i vattnet och i andra hand för fisklevande fåglar som jagar med hjälp av synen? Ett annat problem är störningar från friluftslivet och ett tredje konflikter som har sin grund i att fåglar och människor utnyttjar samma resurser.

Det svenska beståndet av svarthakedopping har en nordlig och östlig tyngdpunkt. I delar av utbredningsområdet föredrar den små dammar eftersom dessa ofta saknar större fisk. Men den häckar även i större sjöar och i lokalt i havsvikar. Foto: Niclas Ahlberg.

Talrika och vitt spridda häckande fåglar

Övervakning av populationsförändringar hos vanliga och vitt spridda häckande fåglar är viktig av flera skäl: vi kan se förändringar hos enskilda arter, vi kan få tidiga varningssignaler som kan ha betydelse för hela livsmiljöer eller ekosystem och vi får möjlighet att följa upp och bedöma effektiviteten av politiska beslut inom natur- och miljöområdet.

Svensk Fågeltaxering driver sedan många år flera inventeringsprogram, idag med hjälp av totalt drygt 700 personer. År 2022 gjordes 1 084 midvinterräkningar av sjöfågel, 546 vinterpunktrutter och 209 sommarpunktrutter, 375 standardrutter, 155 natrutter, 425 sjöfågeln under häckningstid, 186 rutor inom kustfågeln inventeringen och 219 septemberräkningar av sjöfågel.

Midvinterräkningarna av sjöfågel har pågått sedan sent 1960-tal. Motsvarande septem berinventeringar startade i början av 1970-talet. Vinter- och sommarpunktrutterna har genomförts sedan mitten av 1970-talet, standardrutterna startades 1996, natrutterna drogs igång 2010 och sjöfåglar under häckningstid samt kustfågelprogrammet har funnits sedan 2015.

Samtliga delprogram är värdefulla, men särskilt standardrutterna bör framhåvas eftersom dessa dels är jämnt fördelade över landet och dels är fastlagda i förväg. Den enskilda inventeringen kan alltså inte påverka ruttens sträckning utan ska följa en 8 km lång runda i form av en kvadrat med 2 km sida. Detta innebär att rutterna ger en representativ bild av den svenska fågelfaunan. Sedan starten 1996 har landets 716 standardrutter inventerats i genomsnitt drygt 15 gånger.

Det ska betonas att ett mindre antal arter, främst nattaktiva eller sådana med specifika biotopkrav, inte fångas upp i tillräcklig grad inom systemet. Dessa brister kommer delvis att avhjälpas genom de nya inventeringssystem som startats under de senaste drygt tio åren.

I följande tabell redovisas resultatet av de fasta standardrutterna i två perspektiv, ett längre på 20 år och ett kortare på 10 år.

Tabell 1. Översikt över antalsförändringar under 20 respektive 10 år hos svenska häckande arter där minst 5 individer per år inräknas på standardrutterna (totalt 188). I de flesta fall är detta talrika och väl spridda, huvudsakligen dagaktiva fågelarter. I tabellerna 1 och 2 ingår samtliga i Sverige häckande fåglar.

Denna tabell listar alla arter som det går att beräkna en trend för baserat på standardrutterna och där fler än fem individer observerats per år. I tabellen anges beräknat antal par i Sverige 2018 och det genomsnittliga antalet fåglar som räknas per år (2003–2022). För de 20 respektive 10 senaste åren anges den totala procentuella förändringen i antal över perioden, förändringens statistiska säkerhet (signifikans) samt symboler som översiktligt anger riktning på antalsförändringarna.

▲▲=Kraftig ökning, har ökat signifikant med > 5% per år. ▲=Måttlig ökning, har ökat signifikant med < 5% per år.
▼▼=Kraftig minskning, har minskat signifikant med > 5% per år. ▼=Måttlig minskning, har minskat signifikant med < 5% per år.
= (likhetstecken) Stabil: ingen säker förändring i antal samt liten variation mellan åren.

(≈) Osäker: ingen säker förändring i antal samt stor variation mellan åren.

*, ** eller *** visar att förändringen i antal är statistisk säkerställd. Ju fler stjärnor, desto högre säkerhet. NS betyder att ingen statistiskt säker förändring kan påvisas.

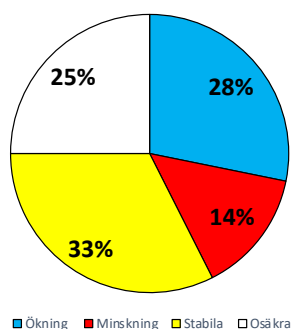
Art	Vetenskapligt namn	Population 2018 (par)	ind. /år	20 år (2003–2022)			10 år (2013–2022)		
				total förändr.	Sign.	Trend	total förändr.	Sign.	Trend
Knölsvan	<i>Cygnus olor</i>	7 500	123	53	**	▲	26	NS	(≈)
Sångsvan	<i>Cygnus cygnus</i>	8 500	244	98	***	▲	32	*	▲
Sädgås	<i>Anser fabalis</i>	420	14	–53	NS	(≈)	101	NS	(≈)
Grågås	<i>Anser anser</i>	41 000	1073	48	***	▲	5	NS	=
Kanadagås	<i>Branta canadensis</i>	13 000	461	–31	***	▼	–10	NS	=
Gravand	<i>Tadorna tadorna</i>	5 300	86	–42	**	▼	–29	NS	(≈)
Bläsand	<i>Anas penelope</i>	17 000	35	–68	***	▼▼	–16	NS	(≈)
Snatterand	<i>Anas strepera</i>	3 000	13	808	***	▲▲	373	**	▲▲
Kricka	<i>Anas crecca</i>	76 000	126	–42	***	▼	–23	NS	(≈)
Gräsand	<i>Anas platyrhynchos</i>	200 000	554	3	NS	=	20	*	▲
Skedand	<i>Anas clypeata</i>	1 900	7	–33	NS	(≈)	32	NS	(≈)
Bergand	<i>Aythya marila</i>	1 100	5	–38	NS	(≈)	499	NS	(≈)
Vigg	<i>Aythya fuligula</i>	75 000	194	8	NS	=	13	NS	=
Sjöorre	<i>Melanitta nigra</i>	6 100	37	–44	NS	(≈)	–42	NS	(≈)
Svärta	<i>Melanitta fusca</i>	7 100	33	–6	NS	=	77	NS	(≈)
Alfågel	<i>Clangula hyemalis</i>	900	22	–43	*	▼	–7	NS	(≈)
Ejder	<i>Somateria mollissima</i>	59 000	451	–61	***	▼	–21	NS	(≈)
Knipa	<i>Bucephala clangula</i>	65 000	333	–11	NS	=	24	*	▲
Småskrake	<i>Mergus serrator</i>	21 000	80	–15	NS	=	–10	NS	=
Storskrake	<i>Mergus merganser</i>	34 000	151	60	***	▲	48	**	▲
Salskrake	<i>Mergellus albellus</i>	1 100	5	–70	NS	(≈)	10	NS	(≈)
Järpe	<i>Bonasa bonasia</i>	64 000	64	–26	**	▼	76	**	▲▲
Dalripa	<i>Lagopus lagopus</i>	190 000	125	–43	***	▼	46	*	▲
Fjällripa	<i>Lagopus mutus</i>	124 000	59	46	*	▲	–20	NS	(≈)
Orre	<i>Lyrurus tetrix</i>	116 000	416	6	NS	=	65	***	▲▲
Tjäder	<i>Tetrao urogallus</i>	350 000	205	24	**	▲	44	**	▲
Vaktel	<i>Coturnix coturnix</i>	1 000	5	–3	NS	=	120	NS	(≈)
Fasan	<i>Phasianus colchicus</i>	31 000	181	–36	***	▼	49	**	▲
Smålom	<i>Gavia stellata</i>	1 600	79	39	**	▲	31	NS	(≈)
Storlom	<i>Gavia arctica</i>	6 200	193	–8	NS	=	–4	NS	=
Skåggdopping	<i>Podiceps cristatus</i>	22 000	92	81	***	▲	–4	NS	=
Gråhakedopping	<i>Podiceps grisegena</i>	1 100	5	–69	NS	(≈)	–85	NS	(≈)
Svarthakedopping	<i>Podiceps auritus</i>	2 000	11	239	*	▲▲	82	NS	(≈)
Rördrom	<i>Botaurus stellaris</i>	660	10	38	NS	=	194	**	▲▲
Gråhäger	<i>Ardea cinerea</i>	7 000	82	10	NS	=	35	NS	(≈)
Bivråk	<i>Pernis apivorus</i>	6 600	15	–30	NS	=	–3	NS	(≈)
Röd glada	<i>Milvus milvus</i>	3 500	45	214	***	▲▲	40	NS	(≈)
Havsörn	<i>Haliaeetus albicollis</i>	900	15	572	***	▲▲	102	*	▲▲
Brun kärrhök	<i>Circus aeruginosus</i>	1 500	26	18	NS	=	12	NS	(≈)
Duvhök	<i>Accipiter gentilis</i>	7 600	17	–7	NS	=	28	NS	(≈)
Sparvhök	<i>Accipiter nisus</i>	44 000	24	0	NS	=	–20	NS	(≈)

Art	Vetenskapligt namn	Population 2018 (par)	ind. /år	20 år (2003–2022)			10 år (2013–2022)		
				total förändr.	Sign.	Trend	total förändr.	Sign.	Trend
Ormvråk	<i>Buteo buteo</i>	31 000	205	–3	NS	=	10	NS	=
Fjällvråk	<i>Buteo lagopus</i>	3 000	22	22	NS	=	27	NS	(≈)
Kungsörn	<i>Aquila chrysaetos</i>	680	7	10	NS	=	78	NS	(≈)
Fiskgjuse	<i>Pandion haliaetus</i>	4 100	39	–11	NS	=	–6	NS	=
Tornfalk	<i>Falco tinnunculus</i>	9 600	47	132	***	▲	12	NS	=
Stenfalk	<i>Falco columbarius</i>	4 300	12	–31	NS	=	4	NS	(≈)
Lärkfalk	<i>Falco subbuteo</i>	3 500	19	64	*	▲	3	NS	(≈)
Vattenrall	<i>Rallus aquaticus</i>	4 700	5	76	NS	(≈)	95	NS	(≈)
Sothöna	<i>Fulica atra</i>	42 000	49	19	NS	=	43	NS	(≈)
Trana	<i>Grus grus</i>	44 000	732	66	***	▲	23	**	▲
Strandskata	<i>Haematopus ostralegus</i>	8 000	155	–14	NS	=	–1	NS	=
Större strandpipare	<i>Charadrius hiaticula</i>	15 000	57	26	NS	=	–36	*	▼
Mindre strandpipare	<i>Charadrius dubius</i>	1 800	6	–5	NS	=	–22	NS	(≈)
Fjällpipare	<i>Charadrius morinellus</i>	3 600	24	156	**	▲▲	128	*	▲▲
Ljungpipare	<i>Pluvialis apricaria</i>	110 000	594	11	NS	=	11	NS	=
Tofsvipa	<i>Vanellus vanellus</i>	45 000	634	–51	***	▼	–32	***	▼
Mosnäppa	<i>Calidris temminckii</i>	6 000	14	–48	NS	(≈)	–21	NS	(≈)
Skärsnäppa	<i>Calidris maritima</i>	1 800	12	67	NS	(≈)	73	NS	(≈)
Kärnsnäppa (nordl.)	<i>Calidris a. alpina</i>	22 500	46	154	***	▲▲	167	**	▲▲
Myrsnäppa	<i>Calidris falcinellus</i>	5 900	5	–62	NS	(≈)	–71	NS	(≈)
Brushane	<i>Calidris pugnax</i>	25 000	19	–64	*	▼▼	–79	*	▼▼
Enkelbeckasin	<i>Gallinago gallinago</i>	160 000	393	–10	*	▼	–9	NS	=
Morkulla	<i>Scolopax rusticola</i>	580 000	66	–6	NS	=	–9	NS	=
Småspov	<i>Numenius phaeopus</i>	11 000	166	–6	NS	=	–3	NS	=
Storspov	<i>Numenius arquata</i>	6 100	166	–38	***	▼	–20	NS	=
Svartsnäppa	<i>Tringa erythropus</i>	4 300	23	–62	**	▼	–61	NS	(≈)
Rödbena	<i>Tringa totanus</i>	27 000	182	54	***	▲	–14	NS	=
Gluttsnäppa	<i>Tringa nebularia</i>	29 000	292	1	NS	=	–10	NS	=
Skogssnäppa	<i>Tringa ochropus</i>	49 000	447	29	***	▲	–19	**	▼
Grönben	<i>Tringa glareola</i>	130 000	591	0	NS	=	–18	**	▼
Drillsnäppa	<i>Actitis hypoleucos</i>	92 000	177	–19	**	▼	–2	NS	=
Smalnäbb. simsnäppa	<i>Phalaropus lobatus</i>	19 000	23	–57	NS	(≈)	–37	NS	(≈)
Fjällabb	<i>Stercorarius longicaudus</i>	13 000	85	83	*	▲	73	NS	(≈)
Dvärgmås	<i>Hydrocoloeus minutus</i>	2 800	62	–3	NS	=	441	**	▲▲
Skrattmås	<i>Chroicocephalus ridibundus</i>	98 000	1364	–34	***	▼	–28	**	▼
Fiskmås	<i>Larus canus</i>	100 000	1794	–8	NS	=	8	NS	=
Silltrut	<i>Larus fuscus</i>	15 800	244	33	*	▲	44	*	▲
Gråtrut	<i>Larus argentatus</i>	61 000	789	–37	***	▼	–37	**	▼
Havstrut	<i>Larus marinus</i>	8 000	165	–57	***	▼	–26	NS	(≈)
Fisktärna	<i>Sterna hirundo</i>	25 000	252	7	NS	=	–6	NS	=
Silvertärna	<i>Sterna paradisaea</i>	41 000	178	–47	***	▼	–51	***	▼▼
Småtärna	<i>Sternula albifrons</i>	630	7	–87	NS	(≈)	–62	NS	(≈)
Tamduva	<i>Columba livia (domest.)</i>	80 000	188	31	NS	=	–3	NS	=
Skogsduva	<i>Columba oenas</i>	12 000	166	22	*	▲	34	*	▲
Ringduva	<i>Columba palumbus</i>	980 000	3984	22	***	▲	23	***	▲
Turkduva	<i>Streptopelia decaocto</i>	3 100	11	–17	NS	(≈)	–36	NS	(≈)
Gök	<i>Cuculus canorus</i>	67 000	1262	–1	NS	=	5	NS	=
Hökuggla	<i>Surnia ulula</i>	2 300	10	–20	NS	(≈)	–52	NS	(≈)
Kattuggla	<i>Strix aluco</i>	18 000	7	55	NS	(≈)	14	NS	(≈)
Jorduggla	<i>Asio flammeus</i>	1 700	9	–9	NS	(≈)	215	NS	(≈)
Tornseglare	<i>Apus apus</i>	259 000	1205	–41	***	▼	–23	**	▼
Göktyta	<i>Jynx torquilla</i>	25 000	89	23	*	▲	–3	NS	=
Gråspett	<i>Picus canus</i>	1 900	7	–30	NS	(≈)	2	NS	(≈)

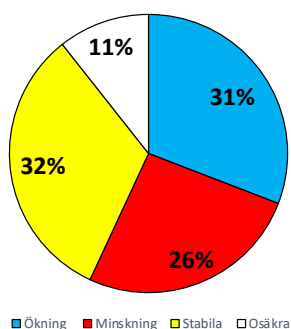
Art	Vetenskapligt namn	Population 2018 (par)	ind. /år	20 år (2003–2022)			10 år (2013–2022)		
				total förändr.	Sign.	Trend	total förändr.	Sign.	Trend
Gröngöling	<i>Picus viridis</i>	18 000	148	–8	NS	=	–7	NS	=
Spillkråka	<i>Dryocopus martius</i>	24 000	273	–18	***	▼	0	NS	=
Större hackspett	<i>Dendrocopos major</i>	210 000	1033	58	***	▲	66	***	▲▲
Mindre hackspett	<i>Dryobates minor</i>	4 200	15	–36	NS	=	–45	NS	(≈)
Tretåig hackspett	<i>Picoides tridactylus</i>	7 900	32	–31	*	▼	6	NS	(≈)
Trädlärka	<i>Lullula arborea</i>	15 000	45	37	*	▲	132	***	▲▲
Sånglärka	<i>Alauda arvensis</i>	800 000	1343	0	NS	=	31	***	▲
Backsvala	<i>Riparia riparia</i>	26 000	109	–76	***	▼▼	–62	*	▼▼
Ladusvala	<i>Hirundo rustica</i>	183 000	1073	–3	NS	=	–31	***	▼
Hussvala	<i>Delichon urbica</i>	60 000	483	–46	***	▼	–25	*	▼
Trädpiplärka	<i>Anthus trivialis</i>	2 360 000	4565	14	***	▲	6	*	▲
Ängspiplärka	<i>Anthus pratensis</i>	1 104 000	1458	5	NS	=	29	***	▲
Gulärta (sydl.)	<i>Motacilla f. flava</i>	50 000	76	207	***	▲▲	32	NS	(≈)
Gulärta (nordl.)	<i>Motacilla flava thunbergi</i>	414 000	604	4	NS	=	28	**	▲
Forsärta	<i>Motacilla cinerea</i>	11 000	16	159	***	▲▲	136	*	▲▲
Sädesärta	<i>Motacilla alba</i>	291 000	794	–26	***	▼	–19	**	▼
Sidensvans	<i>Bombycilla garrulus</i>	126 000	119	19	NS	=	–41	*	▼▼
Strömstare	<i>Cinclus cinclus</i>	10 000	6	82	NS	(≈)	–44	NS	(≈)
Gärdsmyg	<i>Troglodytes troglodytes</i>	857 000	1798	157	***	▲▲	77	***	▲▲
Järnsparv	<i>Prunella modularis</i>	552 000	899	–15	***	▼	–14	**	▼
Rödhake	<i>Erithacus rubecula</i>	3 847 000	3750	8	**	▲	6	NS	=
Näktergal	<i>Luscinia luscinia</i>	27 000	197	–24	***	▼	–9	NS	=
Blåhake	<i>Luscinia svecica</i>	231 000	145	–11	NS	=	–11	NS	=
Rödstjärt	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	905 000	1675	20	***	▲	–3	NS	=
Buskskvätta	<i>Saxicola rubetra</i>	215 000	576	–23	***	▼	–3	NS	=
Stenskvätta	<i>Oenanthe oenanthe</i>	290 000	325	5	NS	=	22	*	▲
Ringtrast	<i>Turdus torquatus</i>	9 200	34	96	**	▲	26	NS	(≈)
Koltrast	<i>Turdus merula</i>	1 815 000	3523	4	*	▲	20	***	▲
Björktrast	<i>Turdus pilaris</i>	594 000	1481	–52	***	▼	–30	***	▼
Taltrast	<i>Turdus philomelas</i>	1 930 000	3372	5	NS	=	5	NS	=
Rödvingetrast	<i>Turdus iliacus</i>	797 000	2079	–39	***	▼	7	NS	=
Dubbeltrast	<i>Turdus viscivorus</i>	470 000	657	93	***	▲	51	***	▲
Gräshoppsångare	<i>Locustella naevia</i>	4 600	16	–28	NS	=	–33	NS	(≈)
Sävsångare	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	97 000	103	26	*	▲	46	*	▲
Kärrsångare	<i>Acrocephalus palustris</i>	24 000	71	–18	*	▼	8	NS	=
Rörsångare	<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	211 000	106	–29	***	▼	–27	*	▼
Härmsångare	<i>Hippolais icterina</i>	58 000	191	53	***	▲	31	**	▲
Ärtsångare	<i>Curruca curruca</i>	145 000	485	–29	***	▼	47	***	▲
Törnsångare	<i>Curruca communis</i>	248 000	829	14	***	▲	10	*	▲
Trädgårdssångare	<i>Sylvia borin</i>	1 168 000	1856	12	***	▲	5	NS	=
Svarthätta	<i>Sylvia atricapilla</i>	1 440 000	2460	65	***	▲	3	NS	=
Grönsångare	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	167 000	476	–21	***	▼	–22	**	▼
Gransångare (sydl.)	<i>Phylloscopus c. collybita</i>	213 000	277	1223	***	▲▲	208	***	▲▲
Gransångare (nordl.)	<i>Phylloscopus collybita abietinus</i>	339 000	390	161	***	▲▲	87	***	▲▲
Lövsångare (sydl.)	<i>Phylloscopus t. trochilus</i>	7 596 000	11708	–7	**	▼	–13	***	▼
Lövsångare (nordl.)	<i>Phylloscopus trochilus acredula</i>	5 614 000	6487	–18	***	▼	15	**	▲
Kungsfågel	<i>Regulus regulus</i>	3 880 000	2012	9	*	▲	18	**	▲
Grå flugsnappare	<i>Muscicapa striata</i>	1 464 000	913	0	NS	=	–12	*	▼
Svartvit flugsnappare	<i>Ficedula hypoleuca</i>	1 122 000	1314	–4	NS	=	28	***	▲
Halsbandsflugsnappare	<i>Ficedula albicollis</i>	5 800	9	6	NS	=	–52	NS	(≈)
Mindre flugsnappare	<i>Ficedula parva</i>	1 700	7	131	*	▲	–44	NS	(≈)
Stjärtmes	<i>Aegithalos caudatus</i>	34 000	101	11	NS	=	–6	NS	=
Entita	<i>Poecile palustris</i>	90 000	134	–27	**	▼	–21	*	▼

Art	Vetenskapligt namn	Population 2018 (par)	ind. /år	20 år (2003–2022)			10 år (2013–2022)		
				total förändr.	Sign.	Trend	total förändr.	Sign.	Trend
Talltita	<i>Poecile montanus</i>	542 000	595	–34	***	▼	–28	***	▼
Lappmes	<i>Poecile cinctus</i>	32 000	20	–37	NS	=	105	NS	(≈)
Tofsmes	<i>Lophophanes cristatus</i>	527 000	430	48	***	▲	16	*	▲
Svartmes	<i>Periparus ater</i>	410 000	459	26	***	▲	38	***	▲
Blåmes	<i>Cyanistes caeruleus</i>	774 000	1162	50	***	▲	34	***	▲
Talgoxe	<i>Parus major</i>	2 838 000	3491	32	***	▲	6	*	▲
Nötväcka	<i>Sitta europea</i>	264 000	388	41	***	▲	21	*	▲
Trädskrypare	<i>Certhia familiaris</i>	1 119 000	376	72	***	▲	29	**	▲
Törnskata	<i>Lanius collurio</i>	44 000	132	–6	NS	=	–6	NS	=
Varfågel	<i>Lanius excubitor</i>	6 000	12	0	NS	=	13	NS	(≈)
Nötskrika	<i>Garrulus glandarius</i>	294 000	416	–6	NS	=	4	NS	=
Lavskrika	<i>Perisoreus infaustus</i>	54 000	163	–28	**	▼	–48	**	▼▼
Skata	<i>Pica pica</i>	184 000	646	–13	**	▼	–2	NS	=
Nötkråka	<i>Nucifraga caryocatactes</i>	25 000	13	10	NS	=	–42	NS	(≈)
Kaja	<i>Coloeus monedula</i>	199 000	2775	15	**	▲	8	NS	=
Råka	<i>Corvus frugilegus</i>	48 000	396	–9	NS	=	–8	NS	=
Grå kråka	<i>Corvus corone cornix</i>	145 000	1677	–16	***	▼	10	*	▲
Korp	<i>Corvus corax</i>	32 000	484	–10	*	▼	11	NS	=
Stare	<i>Sturnus vulgaris</i>	403 000	2525	–44	***	▼	–19	**	▼
Gråsparv	<i>Passer domesticus</i>	451 000	500	–2	NS	=	–22	*	▼
Pilfink	<i>Passer montanus</i>	423 000	600	10	NS	=	–11	NS	=
Bofink	<i>Fringilla coelebs</i>	8 350 000	13653	2	NS	=	12	***	▲
Bergfink	<i>Fringilla montifringilla</i>	2 130 000	3350	8	*	▲	45	***	▲
Grönfink	<i>Chloris chloris</i>	211 000	828	–74	***	▼▼	–45	***	▼▼
Steglits	<i>Carduelis carduelis</i>	44 000	127	550	***	▲▲	120	***	▲▲
Grönsiska	<i>Spinus spinus</i>	817 000	3890	14	***	▲	13	*	▲
Hämpling	<i>Linaria cannabina</i>	163 000	229	61	***	▲	61	***	▲▲
Gråsiska (sydl.)	<i>Acanthis flammea cabaret</i>	12 000	26	222	***	▲▲	48	NS	(≈)
Gråsiska (nordl.)	<i>Acanthis f. flammea</i>	358 000	993	–5	NS	=	33	**	▲
Bändelkorsnäbb	<i>Loxia leucoptera</i>	10 000	24	58	NS	(≈)	64	NS	(≈)
Större & mindre korsnäbb	<i>Loxia pytyopsittacus + curvirostra</i>	422 000	3405	7	NS	=	–13	NS	=
Rosenfink	<i>Carpodacus erythrinus</i>	13 000	47	–47	***	▼	–27	NS	(≈)
Tallbit	<i>Pinicola enucleator</i>	5 000	11	–13	NS	(≈)	147	NS	(≈)
Domherre	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	582 000	294	37	***	▲	10	NS	=
Stenknäck	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	35 000	68	123	***	▲	33	NS	(≈)
Lappspärv	<i>Calcarius lapponicus</i>	126 000	211	–42	***	▼	–6	NS	=
Snöspärv	<i>Plectrophenax nivalis</i>	26 000	50	–13	NS	=	60	NS	(≈)
Gulspärv	<i>Emberiza citrinella</i>	533 000	1511	–46	***	▼	–18	***	▼
Ortolanspärv	<i>Emberiza hortulana</i>	1 500	16	–82	***	▼▼	–47	NS	(≈)
Videspärv	<i>Emberiza rustica</i>	34 000	65	–10	NS	=	41	NS	(≈)
Sävsparv	<i>Emberiza schoeniclus</i>	318 000	439	–17	***	▼	41	***	▲

Förändringar 2013–2022.

Förändringar 2003–2022.

Figur 1. Fördelningen av antalsförändringar hos 188 svenska fågelarter/underarter under perioden 2013–2022 (till vänster) och 2003–2022 (till höger). Det är samma arter/underarter som i Tabell 1. Blått och rött visar andelen statistiskt säkerställda trender (ökningar resp. minskningar). Det gula fältet visar andelen arter/underarter som klassats som "stabila", och slutligen visar det vita fältet andelen arter/underarter där trenden bedömts som "osäker" i Tabell 1.

Merparten av landets cirka 2 800 par dvärgmåsar häckar i Norrland. Foto: Mikael Arinder.

Ovanliga och lokalt häckande fåglar

Svensk Fågeltaxerings standardrutten ger pålitliga populationstrender för flertalet av våra vanligaste och mest utbredda häckande fåglar. Men för flera arter måste andra metoder användas för att vi ska få ett grepp om deras utveckling. Det gäller arter som inte noteras i tillräcklig omfattning på standardrutterna, exempelvis på grund av nattliga vanor, sällsynthet eller förekomst endast i begränsade områden.

Uppgifter om dessa arter samlas in via ett eller flera andra inventeringsprogram eller genom ornitologers rapportering till Artportalen. Kvaliteten på dessa uppgifter varierar. För några arter är täckningen i det närmaste fullständig, för andra täcker uppgifterna endast en del av populationen. Några arter är föremål för en årlig övervakning. Det gäller främst arter med högt bevarandebestånd, såsom skräntarna.

Skarfläckan häckar vid kuster och i anlagda våtmarker i södra Sverige.
Foto: P-G Bentz/sturnus.se

Tabell 2. Översikt över antalsförändringar under 20 respektive 10 år hos svenska häckande arter/underarter som inte täcks särskilt väl, eller inte alls, av standardrutterna (totalt 69). I de flesta fall är detta mindre talrika arter, sådana med mer begränsad utbredning eller arter som helt eller delvis är nattaktiva.

Denna tabell listar alla arter som det antingen inte går att beräkna en trend för baserat på standardrutterna, eller där färre än fem individer observerats per år på standardrutterna. I tabellen anges beräknat antal par i Sverige 2022, långtids- (20 år) och korttids-trender (10 år) samt underlag för dessa bedömningar.

▲ = ökning, ▼ = minskning, = (likhetstecken) = Stabil: ingen förändring i antal, ? = Underlag för bedömning saknas.

Art	Vetenskapligt namn	Population 2022 (par)	20 år (2003–2022) Trend Underlag	10 år (2013–2022) Trend Underlag
Fjällgås	<i>Anser erythropus</i>	50	▲ 3)	▲ 3)
Vitkindad gås	<i>Branta leucopsis</i>	2 000	▼ 1,10)	▼ 1,10)
Stjärtand	<i>Anas acuta</i>	400	▼ 10,14,22)	▼ 10,14,22)
Årta	<i>Anas querquedula</i>	250	▼ 10)	▼ 10,22)
Brunand	<i>Aythya ferina</i>	350	▼ 1,14)	= 1,22)
Rapphöna	<i>Perdix perdix</i>	13 600	▼ 14)	▲ 13)
Smådopping	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	500	▲ 1,10)	= 1,10,22)
Svarthalsad dopping	<i>Podiceps nigricollis</i>	100	= 1,10)	= 1,10)
Storskarv	<i>Phalacrocorax carbo</i>	74 000	▲ 27)	▲ 27)
Toppskarv	<i>Gulosus aristotelis</i>	1 245	▲ 1,10)	▲ 1,10)
Ägretthäger	<i>Ardea alba</i>	50	▲ 1)	▲ 1)
Vit stork	<i>Ciconia ciconia</i>	61	▲ 2)	▲ 2)
Brun glada	<i>Milvus migrans</i>	75	▲ 1,11)	▲ 1,11)
Ängshök	<i>Circus pygargus</i>	63	▲ 4,12)	▲ 4,12)
Blå kärrhök	<i>Circus cyaneus</i>	400	= 11,14)	= 11,14)
Jaktfalk	<i>Falco rusticolus</i>	70	▼ 1,10,26)	▼ 1,10,26)
Pilgrimsfalk	<i>Falco peregrinus</i>	650	▲ 1,5)	▲ 1,5)
Kornknarr	<i>Crex crex</i>	650	▼ 1)	▼ 1,13)
Småfläckig sumphöna	<i>Porzana porzana</i>	300	= 1)	= 1,13)
Rörhöna	<i>Gallinula chloropus</i>	3 100	▼ 15)	= 15,22)
Skärfläcka	<i>Recurvirostra avosetta</i>	1 500	▼ 1,10)	▼ 1,10)
Kärnsnäppa (sydl.)	<i>Calidris alpina schintzii</i>	50	▼ 10,16,17)	▼ 17)
Dvärgbeckasin	<i>Lymnocyrtus minima</i>	9 100	= 14)	= 14)
Dubbelbeckasin	<i>Gallinago media</i>	1 800	= 10,14)	= 10,14)
Rödspov	<i>Limosa limosa</i>	100	▼ 1,10,16)	▲ 1,10,16)
Myrspov	<i>Limosa lapponica</i>	400	▲ 6,10)	= 10)
Roskarl	<i>Arenaria interpres</i>	750	▼ 10)	▼ 10,23)
Kustabb	<i>Stercorarius parasiticus</i>	560	▼ 10)	= 10,23)
Svarthuvad mås	<i>Ichtyaetus melanocephalus</i>	9	▲ 1)	▲ 1)
Tretåig mås	<i>Rissa tridactyla</i>	60	▲ 1,10)	▲ 1,10)
Skräntärna	<i>Hydroprogne caspia</i>	783	▲ 1,7)	▲ 1,7)
Kentsk tärna	<i>Thalasseus sandvicensis</i>	1 500	▲ 1,10)	▲ 1,10)
Svarttärna	<i>Chlidonias niger</i>	230	= 1)	▼ 1,22)
Sillgrissla	<i>Uria aalge</i>	30 000	▲ 10)	▲ 10,23)
Tordmule	<i>Alca torda</i>	35 000	▲ 10)	▲ 10,23)
Tobisgrissla	<i>Cephus grylle</i>	11 000	▼ 10)	▲ 10,23)
Berguv	<i>Bubo bubo</i>	460	▼ 1,8)	= 1,8,13)
Sparvuggla	<i>Glauclidium passerinum</i>	19 000	▼ 18)	= 13)
Slaguggla	<i>Strix uralensis</i>	2 700	= 6,13)	= 13)
Lappuggla	<i>Strix nebulosa</i>	500	= 1,6,21)	= 13,21)
Hornuggla	<i>Asio otus</i>	6 000	▼ 6,13)	▼ 13)
Pärluggla	<i>Aegolius funereus</i>	16 000	▼ 6,13)	▼ 13)
Nattskärre	<i>Caprimulgus europaeus</i>	18 000	▲ 6,13)	▲ 13)
Kungsfiskare	<i>Alcedo atthis</i>	300	▲ 1,6)	▲ 1)
Vitryggig hackspett	<i>Dendrocopos leucotos</i>	21	▲ 9)	▲ 9)

Art	Vetenskapligt namn	Population 2022 (par)	20 år (2003–2022) Trend Underlag	10 år (2013–2022) Trend Underlag
Berglärka	<i>Eremophila alpestris</i>	90	▼ 10,11)	= 11)
Fältpiplärka	<i>Anthus campestris</i>	20	▼ 10,11)	▼ 10,11)
Rödstrupig piplärka	<i>Anthus cervinus</i>	100	▼ 11)	▼ 11)
Skärpiplärka	<i>Anthus petrosus</i>	4 600	▲ 10,11)	▲ 10,11,23)
Svart rödstjärt	<i>Phoenicurus ochrurus</i>	600	= 1,19,20)	= 1,19,20)
Svarthakad buskskvätta	<i>Saxicola rubicola</i>	100	▲ 1)	▲ 1)
Vitstjärning blåhake	<i>Luscinia svecica cyanecula</i>	30	▲ 1,24)	▲ 1,24)
Tajgablastjärt	<i>Tarsiger cyanurus</i>	50	▲ 1,25)	▲ 1,25)
Vassångare	<i>Locustella luscinioides</i>	100	▲ 1)	▲ 1)
Flodsångare	<i>Locustella fluviatilis</i>	100	▼ 1)	▼ 1,13)
Busksångare	<i>Acrocephalus dumetorum</i>	200	▲ 1)	= 1,13)
Trastsångare	<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	500	= 1,10)	= 1,10)
Höksångare	<i>Curruca nisoria</i>	300	▼ 20)	▼ 20)
Lundsångare	<i>Phylloscopus trochiloides</i>	100	▼ 1,14)	▼ 1,14)
Nordsångare	<i>Phylloscopus borealis</i>	50	▼ 1)	▼ 1)
Brandkronad kungsfågel	<i>Regulus ignicapilla</i>	5 000	▲ 1,19,20)	▲ 1,19,20)
Skäggmes	<i>Panurus biarmicus</i>	12 000	= 1,6)	▲ 1)
Trädgårdsträdskrypare	<i>Certhia brachydactyla</i>	30	▲ 1)	▲ 1)
Pungmes	<i>Remiz pendulinus</i>	10	▼ 1,6,10)	▼ 1,10)
Sommargylling	<i>Oriolus oriolus</i>	150	▼ 1,14,15)	▼ 1,14,15)
Gulhämling	<i>Serinus serinus</i>	100	▲ 1,6,11)	▲ 1,11)
Vinterhämling	<i>Linaria flavirostris</i>	320	= 11,14)	= 11,14)
Dvärgsparv	<i>Emberiza pusilla</i>	160	▲ 11,14)	▲ 11,14)
Kornsparv	<i>Emberiza calandra</i>	70	▲ 1,10)	▲ 1,10)

Not: I ovanstående tabell har vi inte tagit med fjälluggla, tornuggla, svartbent strandpipare, dammsnäppa, härfågel, biätare och citronärla som alla häckat vid några tillfällen i Sverige under 2000-talet. Fjällugglan är numera mycket oregelbunden, tornugglan har inte konstaterats häcka i landet på åtskilliga år och bör möjligen klassas som utgången. Den svartbenta strandpiparen är utgången som regelbunden häckare sedan millennieskiftet. Dammsnäppa, härfågel och biätare har häckat mera tillfälligt även om härfågel häckat i landet 2020–2022. Citronärulan är mer komplicerad genom att det sker både artrena häckningar och blandhäckningar med gulärlo. Vi väljer dock fortsatt att se den som en art som knackar på dörren till att bli en mer regelbunden häckare i landet.

Vitstjärning blåhake är ett av de senaste tillskotten i Sveriges häckande fågelfauna. Foto: Hans Cronert.

Underlag:

- 1) Fågelrapporteringen via Artportalen och landets regionala rapportkommittéer i årsboken *Fågelåret*
- 2) Storkprojektet, Skåne
- 3) Projekt fjällgås
- 4) Åtgärdsprogram för ängshök
- 5) Projekt pilgrimsfalk
- 6) Ottosson m fl. 2012. *Fåglarna i Sverige – antal och förekomst*
- 7) Projekt skräntärna
- 8) Riksinventeringar av berguv 1998–1999, 2008–2009 och 2019–2020
- 9) Projekt vitryggig hackspett, Vitryggig hackspett Norrland
- 10) Regionala & Lokala inventeringar
- 11) Falsterbos sträckräkningar
- 12) Projekt ängshök
- 13) Natrutruterna
- 14) Standardrutterna
- 15) Sommarpunktrutterna
- 16) Åtgärdsprogram för hotade vadare på strandängar
- 17) Åtgärdsprogram för sydlig kärrsnäppa, Projekt sydlig kärrsnäppa
- 18) Vinterpunktrutterna
- 19) Falsterbos ringmärkning
- 20) Ottenbys ringmärkning
- 21) StefanSSon, O. 2021. Lappugglan i Sverige 2017–2020 i *Fågelåret 2020*
- 22) Sjöfågelrutterna (under häckningstid)
- 23) Kustrutorna
- 24) Andersson, R. 2022. Invandringsförloppet hos vitstjärning blåhake *Luscinia svecica cyanecula* på svenska västkusten. *Ornis Svecica* 32: 5–13
- 25) Livbom, A. 2022. Tajgablastjärten *Tarsiger cyanurus* i Sverige – från exklusiv raritet till häckfågel i *Fågelåret 2021*
- 26) Projekt jaktfalk
- 27) Inventering av häckande storskarv i Sverige 2023

Skäggmesen invandrade till Sverige på 1960-talet. Den etablerade sig runt 1970 i Tåkern, och därifrån spred den sig vidare till vassjöar i Götaland och Svealand.
Foto: Göran Johansson.

Tåkern sedd från ovan med Omberg och Vättern i bakgrunden. Foto: Thomas Johansson.

Flera fågelsjöar har internationell betydelse

De svenska slättsjöarna har en rik fågelfauna under häckningstid, men de har också stor betydelse som rastplatser. Särskilt under sensommar och höst rastar stora mängder simfåglar, och det är ingen överdrift att påstå att sjöarna i detta sammanhang har betydelse utanför vårt lands gränser. I två av de mest kända sjöarna, Tåkern och Hornborgasjön, följer man utvecklingen noga. Det gäller inte enbart mängden fåglar i sjöarna utan även de faktorer som påverkar fågellivet, inte minst vattenkvalitet, vattenstånd och växtlighet.

Tåkerns simfåglar har följts sedan 1974, medan motsvarande räkningar i Hornborgasjön kan sägas ha startat efter den omfattande restaurering som stod klar 1995. Men även långt innan dess gjordes regelbundna räkningar och inventeringar i Hornborgasjön. Vid båda sjöarna bygger räkningarna på att ett stort antal volontärer deltar. Tack vare räkningarnas långa serier, kan vi nu också se trender för hur merparten av fågelarterna upprätt de senaste årtiondena.

I Tåkern räknas fåglarna i hela sjön vid tre tillfällen under hösten (aug, sep & okt). I Hornborgasjön görs veckovisa räkningar från slutet av mars till början av maj, medan räkningarna under hösten sker en gång

i månaden från augusti till november. De riktigt stora antalen av simfåglar gästar sjöarna under hösten.

Tåkern är på flera sätt en unik sjö. Den ligger på kalkberggrund och är en av ganska få så kallade kransalg-sjöar i Sverige. Den är förhållandevis stor med sina 45 kvadratkilometer men samtidigt grund. Medeldjupet är endast 0,8 meter. Sammantaget innebär detta att sjön påverkas mycket av yttre faktorer. Vid blåsigt väder virvlar vågor och strömmar upp partiklar från bottenarna och kan även slita loss bottenväxter. Rik nederbörd kan innebära ett betydande tillskott av näringsämnen. Det kan i sin tur leda till en grumling av vattnet och att undervattensvegetationen minskar. Perioder med torrt, lugnt och soligt väder gynnar i stället vegetationen och ger ett klarare vatten. Isläggning vintertid antas också vara gynnsamt för undervattensväxterna och därmed även för rastande simfåglar.

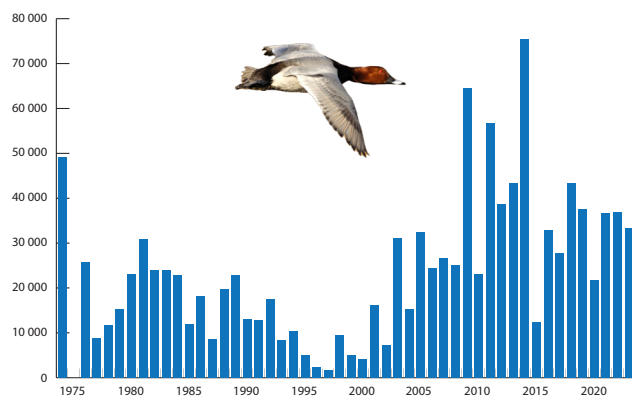
Under de senaste cirka 50 åren har stora mängder simfåglar rastat i Tåkern bortsett från två perioder. Åren 1995 till 2000 var fåglarna som äter bottendjur och växter relativt få. Detta upprepades under en kortare period 2015. Vid båda tillfällena ökade i stället fiskätande arter. Gemensamt för perioderna var att

vegetationen på sjöns botten i det närmaste slogs ut samtidigt som vattnet var grumligt. De fiskätande arterna är i detta fall i första hand skäggdopping, storskarv och storskrake. Flertalet övriga änder, svanar och sothöns lever på vattenväxter och/eller bottenjur. Fiskätarna gynnas av bara botten, medan de övriga behöver en rik vegetation på botten.

Även Hornborgasjön är grund och har i vissa delar en rik undervattensvegetation, men där pågår fortfarande en stabilisering av förhållandena efter den omfattande restaurering som sjön genomgick i slutet av 1900-talet. I Hornborgasjön verkar variationer i sjöns vattenstånd ha störst betydelse för vilka simfåglar som rastar i sjön. Vattenståndet kan variera med upp till en meter under och mellan åren. Är det lågt, gynnas simänder som då lättare når ner till botten från ytan. Med högre vattenstånd gynnas i stället dykänder. Under hösten 2022 var vattenståndet lågt, vilket fick till följd att rekordmånga simänder rastade i sjön. Vid räkningen i oktober noterades inte mindre än 70 000 individer med drygt 26 000 krickor och drygt 19 000 bläsänder som de två talrikaste arterna. Hösten 2023 var förhållandena väsentligt annorlunda med ett ovanligt högt vattenstånd och betydligt färre rastande simänder.

Två arter där utvecklingen går åt skilda håll är snatteranden och brunanden. Snatteranden har ökat stadigt under senare årtionden, medan brunanden har minskat de senaste 10–15 åren. I båda fallen kommer fåglarna till stor del från häckningsplatser öster om Sverige. Det gäller inte minst brunanden, där antalet rastare är många gånger större än de ca 350 par som häckar i landet. I Tåkern noterades som mest 31 000 brunänder hösten 2014, i Hornborgasjön 10 500 hösten 2006. I september 2022 hade antalen sjunkit till 7 100 i Tåkern och 4 600 i Hornborgasjön. Antalet snatteränder var länge ganska blygsamt i de båda sjöarna, men 2022 noterades som mest 4 650 i Tåkern i augusti och 1 175 i Hornborgasjön i september.

En annan fågel som ökat kraftigt i dessa sjöar, och som dessutom haft betydelse för sjöarnas vegetation, är grågåsen. Det är framför allt utbredningen av vass i sjöarna som påverkas av grågässen eftersom dessa gärna betar spåda skott. Flera hundra par grågäss häckar i båda sjöarna, även om antalet par minskat

Rastande simfåglar har räknats i Tåkern sedan 1974. Figuren visar det totala antalet (exkl. gäss) vid septemberräkningarna.

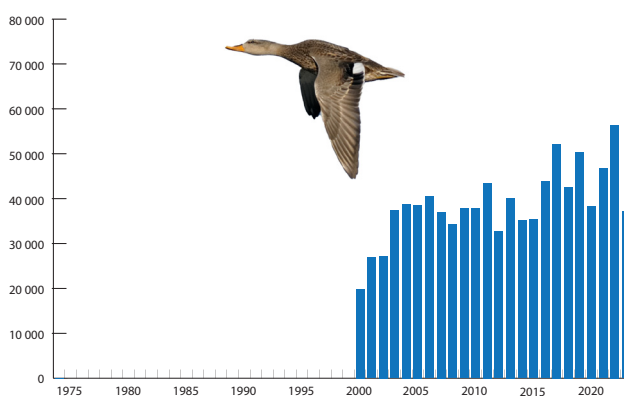
Simfågelräkning vid Hornborgasjön. Foto: Kent-Ove Hvass.

en del under senare år. Dessutom rastar åtskilliga tusental. Redan under försommaren anländer många grågäss för att rugga. Dessa kommer inte bara från Sverige utan även från kontinentala Europa.

Notera att antalen i figurerna här intill inte är jämförbara mellan de båda sjöarna eftersom begreppet simfåglar definieras något olika.

Referenser:

- Abrahamsson, Å. 2020. Sammanställning av 15 års simfågelräkningar, 2005–2019. *Biologiska undersökningar i Hornborgasjön 2019*: 26–47.
- Abrahamsson, Å. 2023. Rastande simfåglar i Hornborgasjön 2022. *Biologiska undersökningar i Hornborgasjön 2022*: 21–32.
- Gezelius, L. Hargeby, A & Skog, M. 2021. Simfågel, fisk, vegetation och vattenkemi i Tåkern – samband och förändringar 1974–2021. *Vingspeglar* 40:68–81.
- Gezelius, L. 2023. Simfågelräkningar. *Årsrapport 2022 från Tåkerns fältstation*: 15–17.

Rastande simfåglar i Hornborgasjön från 2000 fram till nu. Figuren visar det totala antalet (inkl. vadare) vid septemberräkningarna.

Rikt fågelliv i de stora sjöarna

De fyra största sjöarna i Sverige, det vill säga Vänern, Vättern, Mälaren och Hjälmaren, är tämligen rika på öar och skär. I Vättern är skärgården begränsad till den norra delen, men i de tre övriga finns det lämpliga fågelskär i stora delar av sjöarna. Dessa fågelskär inventeras numera regelbundet. I Vänern och Vättern görs det varje år, i Mälaren och Hjälmaren vartannat år. I Vänern startades inventeringarna 1994, i Vättern 2002, i Mälaren 2005 och i Hjälmaren 2015. Sammanfattningsvis kan sägas att de stora sjöarna hyser ett rikt fågelliv, och utvecklingen ser i ett längre perspektiv ut att ha varit positiv.

För att minimera störningar av fåglarna sker inventerandet från båt utan att man landstiger på öarna. Det innebär att resultaten av räkningarna inte utgör någon absolut sanning. Däremot speglar det antalet fåglar på ett sätt som anses godtagbart, och det är också viktigt att inventeringarna blir jämförbara från år till år, liksom mellan olika områden.

Måsfåglarna är de vanligaste fåglarna på skären i alla fyra sjöarna. Dominerande arter är skrattnås, fiskmås, gråtrut och fisktärna. Havstruten är sparsammare, men den finns i alla fyra sjöarna. I Vänern häckar även dvärgmås, silvertärna och skräntärna. Storskarven har flera kolonier i samtliga sjöar, medan storlom och skäggdopping förekommer sparsamt. Flera arter ändrar och gäss häckar också på skären, men i betydligt blygsammare antal än måsfåglarna. Den talrikaste andfågeln är småskraken, men noterbart är också att det häckar ejder i Vättern (3 kullar 2021). Detta är de enda kända inlandshäckningarna i Sverige. Några vadare kan även räknas till skärens häckande fåglar. Det gäller främst strandskata och drillsnäppa. I Vänern förekom tidigare även roskalet sparsamt, men den ser nu ut att vara utgången.

En rapport som presenterades 2019 visar att i långtidsperspektivet (1994–2018) har 18 arter statistiskt säkra ökningar när sjöarna behandlas gemensamt, medan fem har säkra minskningar och sex inte visar några tydliga förändringar. I ett kortare tidsperspektiv (2005–2018) är det nio arter som fortfarande visar en positiv trendriktning, men antalet arter som visar en negativ riktning har ökat till 15.

Det har inte gjorts någon samlad sammanställning över de fyra sjöarna efter 2019, men sett till rapporterna från respektive sjö, fortsätter några arter att minska, medan det går bättre för andra. I några fall går utvecklingen åt olika håll, men sammantaget är bestånden av de flesta arterna förhållandevis stabila. För gråtrut och fiskmås pekar dock trenderna nedåt, medan trenden för fisktärnan snarare går åt andra hållet.

I rapporten från 2019 tittar man även på olika miljömålsindikatorer för de stora sjöarnas fågelskär. Fågeldata är av flera anledningar ofta användbart som indikator på utvecklingen i miljön. Fåglarna står högt upp i näringskedjorna och kan därmed fungera som indikatorer på biologisk mångfald även i ett vidare perspektiv. Rika förekomster av fåglar, och särskilt då specialiserade arter, tyder på att hela ekosystemet är väl fungerande. Dessutom är fåglar lätta att studera – de syns och hörs betydligt mer än de flesta andra organismgrupper.

När man i detta sammanhang utgår från samtliga arter som söker sin föda i sjöar, konstateras att indikatorn för Vänern är positiv för hela perioden 1994–2018, men i princip stabil de sista tio av dessa år. I Vättern ses inga signifikanta förändringar, varken för den längre perioden 2002–2018 eller de sista tio åren. För Mälaren noteras en säkerställd minskning för hela perioden 2005–2018, men ingen säker förändring de sista tio åren.

Det är viktigt att vara medveten om att de flesta av dessa fågelarter tillbringar större delen av året på andra platser än vid skären i de stora sjöarna. Men de skiftande trenderna på senare tid visar att en regelbunden uppföljning av fågellivet i sjöarna är viktigt.

Referenser:

- Gezelius, L. 2022. Sjöfåglar på fågelskär 2021. I: Årsskrift 2021. Vätterns vattenvårdsförbund.
- Green, M. et al. 2019. *Fåglar på fågelskär i de stora sjöarna. Utvärdering av det gemensamma delprogrammet Insjöfåglar*. Länsstyrelsen Stockholm. Rapport 2019:19.
- Nilsson, J. 2021. *Hjälmarens fågelskär 2021. Miljöövervakning av kolonihäckande sjöfågel*. Länsstyrelsen.
- Rees, J. 2022. *Övervakning av fåglar på Vänerns fågelskär*. Länsstyrelsen Värmland.
- Thuresson, M. 2023. *Fågelskär i Mälaren 2022. Heltäckande inventering av kolonihäckande sjöfågel*. Länsstyrelsen.

Tabell 1. Antal räknade individer av vissa arter vid fågelskär i de fyra stora sjöarna under senare år.

	Vänern 2022	Vättern 2021	Mälaren 2022	Hjälmaren 2021
Skrattnås	4 325	382	939	1 430
Fiskmås	9 292	451	860	104
Gråtrut	4 036	667	1 447	356
Havstrut	499	27	19	24
Silltrut	253		54	
Fisktärna	6 108	490	2 093	863
Silvertärna	726	1		
Småskrake	351	98	58	
Vigg	63	5	262	43
Storlom	56	11		
Skäggdopping		2	14	4
Strandskata	74	17	47	
Drillsnäppa	63	5	262	43

Fiskgjuse med byte. Foto: Göran Johansson.

Olika bud om fiskgjusen i Sverige

Likt de flesta andra rovfåglar drabbades fiskgjusen svårt av den så kallade biocidkatastrofen som orsakades av miljögifter under några årtionden efter andra världskriget. Då var många fiskgjusehonor så påverkade av miljögifter, bland annat DDT och kvicksilverpreparat, att deras ägg gick sönder eller inte kläcktes. Denna giftbelastning låg sannolikt också bakom de låga sträcksummorna i Falsterbo under de första åren med standardiserad sträckräkning, det vill säga från 1973 och ett tiotal år framåt i tiden.

Men i takt med att de farligaste preparaten förbjöds, återhämtade sig den svenska populationen. Detta framgår tydligt i de områden där atlasinventeringen *Svensk fågelatlas* (1974–1984) upprepades i början av 2000-talet. I Skåne, Halland och Närke ökade antalet atlasrutor med häckande fiskgjusar ganska markant mellan de båda perioderna.

Men hur går det för fiskgjusen i Sverige idag? Frågan är befogad eftersom olika rapporter talar skilda språk. Två långvariga inventeringsserier i södra Sverige pekar mot en tydlig tillbakagång sedan början av 2000-talet. Även Svensk fågeltaxerings kustrutor och sjöfågelrutter visar på statistiskt säkra minskningar sedan 2015. Däremot syns inte någon nedgång på längre sikt vid de standardiserade sträckräkningarna i Falsterbo. Svensk fågeltaxerings långa trender visar en ökning sedan 1975 (punktrutterna) och ett stabilt bestånd sedan 1998 (standardrutterna och punktrutterna), dvs. samma sak som Falsterbomaterialet. Även om dessa

studier pekar åt olika håll, är fiskgjusen en art som bör följas upp framöver, inte minst då det finns ett antal faktorer som kan vara negativa för denna utpräglade fiskspecialist.

I gränstrakterna mellan Halland, Småland och Västergötland har fiskgjusarna följts sedan slutet av 1960-talet. I detta område finns flera sjöar, bland andra Fegen, Kalvsjön och Svansjöarna. Arbetet har innefattat inventering och ringmärkning men också uppsättning av konstgjorda bon när gamla boträd skadats. År 2000 häckade 19 par fiskgjusar i detta område, men 2023 fanns endast sju par kvar.

En liknande utveckling syns i en annan undersökning som omfattar fyra områden i Svealand och två större sjöar i Småland. I detta undersökningsområde har fiskgjusarna inventerats vart femte år sedan början av 1970-talet. Fram till millennieskiftet fanns det sammanlagt drygt 100 par, medan de senaste inventeringarna har visat på en halvering.

I de stora mellansvenska sjöarna inventeras häckande fåglar regelbundet. Inventeringarna startade 1994 i Vänern, 2002 i Vättern, 2005 i Mälaren och 2015 i Hjälmaren. Samma metod används i de fyra sjöarna. I Vänern och Vättern genomförs årliga inventeringar, medan Mälaren och Hjälmaren inventeras vartannat år. Det är i första hand fåglar på fågelskär som räknas, men man följer även fiskgjusen. Tenden är ökande i både Vänern och Vättern, om än inte statistiskt säker-

ställd. Däremot har antalet bokförda fiskgjusebon i Mälaren minskat signifikant.

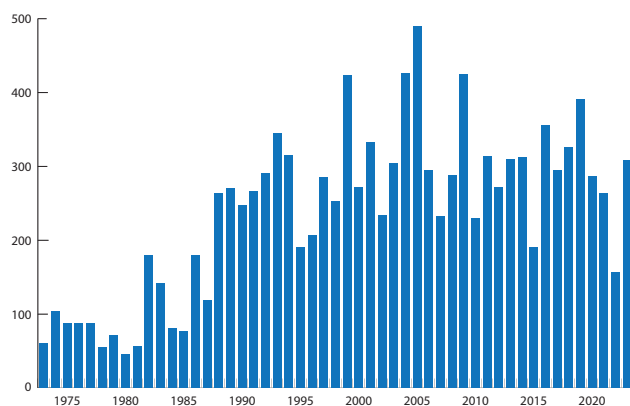
Den långa serien av sträckräkningar i Falsterbo visar som sagt inte heller någon minskning. Där ökade antalet fiskgjusar efter de mörka åren med hög giftbelastning. Från omkring 1990 fram till i år har antalet legat på en betydligt högre nivå än 1970-talets, men med stora variationer mellan åren. Dessa förklaras främst av skillnader i väder under flyttningsperioden. Fiskgjusen flyttar på bred front, och blir inte lika koncentrerad till Falsterbo som en del andra rovfåglar.

En anledning till skillnaderna mellan de olika studierna kan vara att såväl standardrutterna som sträckräkningarna vid Falsterbo innefattar hela landet. En del av fiskgjusarna som ses vid Falsterbo kan även komma från våra grannländer. De områden där beståndet har minskat ligger alla i södra Sverige, där trycket från friluftslivet sannolikt är större än längre norrut. Det gäller inte minst området runt Fegen i Halland där såväl fisketurism som kanotleder lockar många besökare.

– Vi ser ett tydligt mönster, säger Thomas Andersson. Han är ordförande i Falkenbergs Ornitologiska Förening och har 45 års erfarenhet av arbetet med fiskgjusar. Han berättar att alla boplatser övergivits där det är omfattande störningar, medan det går betydligt bättre för fiskgjusarna i områden med få störningar.

Även i den andra studien med minskande antal fiskgjusar nämns störningar från friluftsliv som en möjlig orsak till nedgången. Men ett än större problem för fiskgjusarna i dessa och flera andra områden är konkurrens från havsörn. Vissa havsörnar specialiserar sig på att stjäla mat från fiskgjusar, och det förekommer även att havsörnar tar över fiskgjusarnas bon.

Två andra faktorer som kan komma att påverka fiskgjusarna negativt är gifter och ett minskat siktdjup i sjöarna. Just den inledningsvis nämnda giftbelastningen var orsak till att ett särskilt projekt knutet till Naturhistoriska riksmuseet startades i början av 1970-talet. Genom att man fortsatt samla in och analysera gifthalterna i äggskal och okläckta ägg har man kunnat se att halterna av bland annat DDT och kvicksilver mins-

Antalet sträckande fiskgjusar vid de standardiserade räkningarna i Falsterbo har legat på ungefär samma nivå de senaste 30 åren.

Fiskgjuse. Foto: Göran Johansson.

kat markant. Däremot har halterna av andra kemikalier, så kallade PFAS, ökat till nivåer där det noterats negativa effekter hos andra fågelarter.

PFAS står för per- och polyfluorerade alkylsubstanser. Det finns tusentals olika PFAS-ämnen och gemensamt för alla är att de är svåra att bryta ner. Vissa PFAS har även visat sig ha allvarliga skadeeffekter på levande organismer. Eftersom fiskgjusen står högt i den akvatiska näringskedjan, löper den stor risk att utsättas för allvarligt höga halter av giftiga ämnen som inte bryts ner utan ackumuleras i miljön. Därför är det viktigt med fortsatt uppföljning av giftbelastningen hos de svenska fiskgjusarna.

Det minskade siktdjupet är en följd av så kallad brunifiering (se texten om lommor på sidorna 20–21). Fiskgjusen jagar med synens hjälp, och när vattnet blir mörkare, kan det bli svårare att lokalisera byten. Dessutom visar en ny studie, utförd vid Högskolan i Kristianstad, att mängden ryggradslösa djur minskar med ökad brunifiering. Eftersom många fiskar lever på dessa djur, finns naturligtvis en risk för negativa följder även längre upp i näringskedjan.

Referenser:

- Bangtsson, K. & Green, M. 2013. *Skånes fågelatlas*. SkOF, Vellinge.
- Eriksson, U. et al. 2016. Comparison of PFASs contamination in the freshwater and terrestrial environments by analysis of eggs from osprey (*Pandion haliaetus*), tawny owl (*Strix aluco*) and common kestrel (*Falco tinnunculus*). *Environmental Research*, vol. 149: 40–47.
- Falsterbo fågelstation, <https://www.falsterbofagelstation.se>, hämtat december 2023.
- Gunnarsson, G. et al. 2023. The hub of the wheel or hitchhikers? The potential influence of large herbivores on other trophic levels in wetland ecosystems: *Hydrobiologia*, <https://doi.org/10.1007/s10750-023-05317-0>.
- Lindqvist, R. et al. 2020. *Närkes fågelvärld*. Närkes Orn. Förening.
- Sondell, J. 2018. Inventering av fiskgjuse 2018. *Fågelåret 2018*: 35–39.
- Wirdheim, A. 2014. *Hallands fågelatlas*. HallOF, Halmstad.

Oroande utveckling för Sveriges lommor

Få andra fåglar förmår sätta sin prägel på landskapet som lommarna. Det gäller inte minst storlommen vars rop ofta används för att skapa stämning i ödesmättade situationer i filmer. Men även smålommarnas kacklande flyktlåten präglar de trakter där de häckar. Regelbundet flyger de mellan den lilla tjärn där boet finns och fiskesjöarna. Ännu ett exempel på att lommar tillmätts betydelse genom tiderna är alla de sjöar och tjärnar som fått namn som Lommagölen eller Lomsjön.

Sverige kan sägas ha ett europeiskt ansvar för både storlommen och smålommen. I de nordiska länderna häckar ungefär 98 procent av det europeiska beståndet av storlom (utanför Ryssland) och ungefär 65 procent av smålommarna. Detta var en av orsakerna till att ett särskilt lomprojekt startades 1994, i ett gemensamt initiativ av Naturskyddsföreningen och Sveriges Ornitologiska Förening (idag BirdLife Sverige). Syftet var att långsiktigt följa hur det går för de båda lomarterna. Under de 30 år som arbetet pågått har flera hundra personer deltagit och följt häckningarna hos de båda lomarterna, 450–500 par storlom och 150–200 par smålom under senare år.

De båda lommarnas levnadsvanor skiljer sig åt. Storlommen hör huvudsakligen hemma i lite större sjöar, oftast näringsfattiga med klart vatten, där den placerar sitt bo vid strandkanten på en mindre och låglänt ö. Den fångar främst fisk men kan även ta kräftdjur och större vatteninsekter. Smålommen häckar i små, ofta fisktomma, myrgölar där boet läggs på en låglänt tuva. Fisket sker i större sjöar eller i närliggande havsområden, och födan utgörs huvudsakligen av småvuxen laxartad fisk, såsom siklöja.

Båda lommarna övervintrar till havs. Storlommen flyttar under hösten huvudsakligen till Svarta havet och östra Medelhavet men ett mindre antal tillbringar vintern i södra Östersjön. Smålommen flyttar däremot mot sydväst och övervintrar längs Västeuropas kuster och, i större utsträckning än storlommen, längs svenska kuster, framför allt i Kattegatt.

Lomprojektet har under en längre tid visat en nedåtgående trend i häckningsframgången hos landets smålommor även om det funnits lokala skillnader. Den årliga reproduktionen, mätt i form av genomsnittligt antal flygfärdiga ungar per par har varit något lägre än vad som beräknats för att kompensera för dödlighet

hos äldre fåglar. Däremot såg storlommen länge ut att klara sig bättre. Hos den var ungproduktionen tillräckligt stor för att balansera årlig dödlighet. Men nu ser det ut att ha skett ett trendbrott i form av minskad ungproduktion, och frågan är varför.

Svaret är inte givet, men ett samband som bör studeras närmare är att den försämrade överlevnaden bland storlomsungar sammanfaller med att vattnet i många sjöar har blivit mer brunfärgat under senare år, så kallad brunifiering. Det innebär sämre siktförhållanden och försvårat födosök för föräldrafågarna. Lommarna lokaliserar sina byten med synens hjälp, och tidigare studier har antytt att storlommens uppträdande i olika sjöar bland annat påverkas av ljusförhållandena i vattnet. Det säger sig egentligen självt att det bör vara lättare att hitta bytesfisk i sjöar med klart vatten.

Orsakerna till brunifieringen är omtvistade, men framför allt tre faktorer har nämnts:

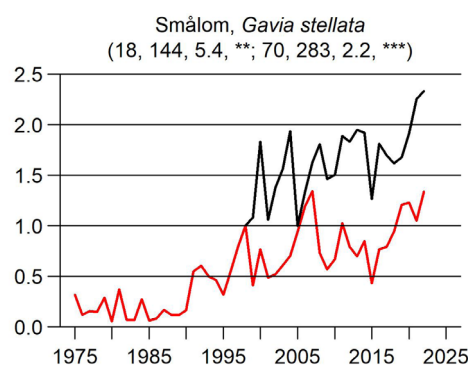
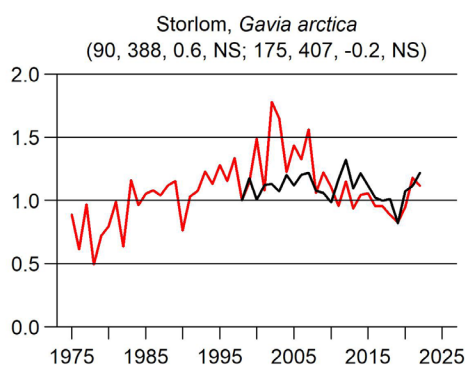
- Ett ändrat klimat med längre växtperioder och ökad nederbörd bidrar till ökade tillskott av organiskt material till vattendrag.
- Påverkan från skogsbruket med bland annat läckage från hyggen leder till att mer organiskt material rinner ut i omgivande vatten.
- Återhämtning i sjöar som tidigare påverkats av försurning har lett till ökade humushalter.

När det gäller smålom har predation av bon tidigare visat sig vara en viktig orsak till att den samlade ungproduktionen varit låg. Men det ska kanske inte uteslutas att även smålommen påverkas negativt av brunifiering och klimatets förändring? En högre vattentemperatur missgynnar kallvattenfiskar som siklöja.

Svensk fågeltaxerings inventeringar visar ett stabilt bestånd av storlom och växande av smålom. Lommar lever länge, vilket innebär att det kan dröja innan en försämrad reproduktion slår igenom på beståndsnivå.

Referenser:

- Eriksson, M.O.G. 2023. Projekt Lom: Inventeringarna 2022, <https://cdn.birdlife.se/wp-content/uploads/sites/30/2023/02/LOM-rapportering-2022.pdf>
- Eriksson, M.O.G. 2023. Det går sämre för storlommen. *Vår Fågelvärld* 82(4): 42–44.
- Kritzberg, E. S. et al. 2020. Browning of freshwaters: consequences to ecosystem services, underlying drivers, and potential mitigation measures. *Ambio* 49: 375–390. <https://doi.org/10.1007/s13280-019-01227-5>.

Utvecklingen för våra lommor enligt Svensk fågeltaxerings sommarpunktrutter (röd kurva, start 1975) och standardrutter (svart, start 1998).

Storskarven expanderar i Sverige – men endast måttligt i insjöarna

Under 2023 genomfördes en rikstäckande inventering av storskarv i Sverige i regi av SLU (Sveriges lantbruksuniversitet). Det var den första landomfattande inventeringen sedan 2012, och den visade att antalet häckande par i det närmaste fördubblats – från ca 41 000 par 2012 till ca 74 000 par 2023. Men den kraftiga ökningen är ojämnt fördelad – och i flera av landets insjöar handlar det snarare om en stagnation eller viss tillbakagång.

Storskarven förekommer med två underarter i Sverige, dels atlantisk storskarv *Phalacrocorax c. carbo* och dels den så kallade mellanskarven *Phalacrocorax c. sinensis*. Det är den sistnämnda som anses häcka i landet. Den atlantiska underarten finns i huvudsak här under vinterhalvåret, och då främst längs västkusten. Den atlantiska storskarven är knuten till havsmiljöer, medan mellanskarven även förekommer i sötvatten.

Lämningar vid forntida bosättningar visar att storskarv förekommit i Sverige under minst 10 000 år. Men av de skelettdelar som påträffas går det oftast inte att säkert avgöra vilken av de båda underarterna det gäller. Klart är emellertid att storskarvar av underarten mellanskarv häckade i sydligaste Sverige under senare delen av 1800-talet. Kolonier fanns då åtminstone i Blekinge samt i Krageholmssjön i Skåne. Men skarvarna var illa sedda och arten utrotades genom förföljelse under 1880-talet. Det kom sedan att dröja till slutet av 1940-talet innan den etablerade sig på nytt, då på öar i Kalmarsund.

Under 1980-talet tog expansionen fart och skarvarna spred sig till många nya häckningsplatser i södra och mellersta Sverige. Vid millennieskiftet hade det häckande beståndet passerat 20 000 par, och redan sex år senare visade en inventering att antalet par i det närmaste fördubblats. År 2006 räknades drygt 43 000 häckande par. Efter ett par kalla vintrar, 2009/10 och 2010/11, minskade beståndet något. Vid en ny riksomfattande inventering uppgick det till drygt 40 000 par 2012.

Den nya inventeringen 2023 visar som redan nämnts att beståndet åter ökat mycket kraftigt. Men ökningen är ojämnt fördelad. Den är störst i Kalmarsund där antalet par ökat från cirka 4 000 vid inventeringen 2012 till 14 466 i år. Det är också främst i landets kustområden som ökningen skett. Majoriteten (86 %) av de häckande storskarvarna fanns i kustmiljöer, medan drygt 10 000 bon (14 %) noterades i sötvattensmiljöer. Den sistnämnda summan kan jämföras med totalt 7 300 par i landets insjöar 2012 och cirka 10 000 insjöpar vid inventeringen 2006. I flera län noterades en minskning i år. Av de län som enbart har inlands-

häckande skarvar minskade antalen i Kronoberg, Jönköping, Örebro och Värmland.

Av de inlandshäckande paren finns majoriteten i de fyra största sjöarna, Vänern, Vättern, Mälaren och Hjälmaren. I Mälaren har beståndet ökat med 68 procent sedan 2012 (från 1600 till 2690 par) och i Vättern med 36 procent (från 627 till 854 par). Däremot har antalet par i Hjälmaren inte förändrats mer än marginellt (från 1040 till 1086 par) och beståndet i Vänern har minskat med 13 procent (från 2185 till 1898 par).

Flera mindre kolonier i insjöar har försvunnit sedan 2012. Det gäller bland annat sju av nio kolonier i Kronobergs län, två kolonier i Skåne län och en i Jönköpings län. Å andra sidan har nya mindre insjökolonier etablerats i bland annat Kalmar län, Södermanlands län och Uppsala län.

Det är ofta svårt att avgöra varför storskarvar överger vissa kolonier, men det har i flera fall berott på medvetna störningar från människor. En ökande stam av havsörnar kan också ha betydelse eftersom vissa havsörnar verkar kunna specialisera sig på att ta skarvarnas ungar i eller i närheten av bona.

Referenser

- Lundström, K. 2023. *Häckande storskarv i Sverige 2023*. SLU.
Staav, R. 2007. Storskarven i Sverige – Resultat från inventeringen 2006. *Fågelåret 2006*: 42–47.
Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas*. Stockholm.
Wirdheim, A. & Engström, H. 2013. *Inventering av häckande storskarv (underart mellanskarv) i Sverige 2012*. Sveriges Ornitologiska Förening och Naturvårdsverket.

Storskarvkoloni i Vänern. Foto: Anders Wirdheim

Kungsfiskare med bytesfisk. Foto: Göran Johansson.

Kungsfiskare och forsärla

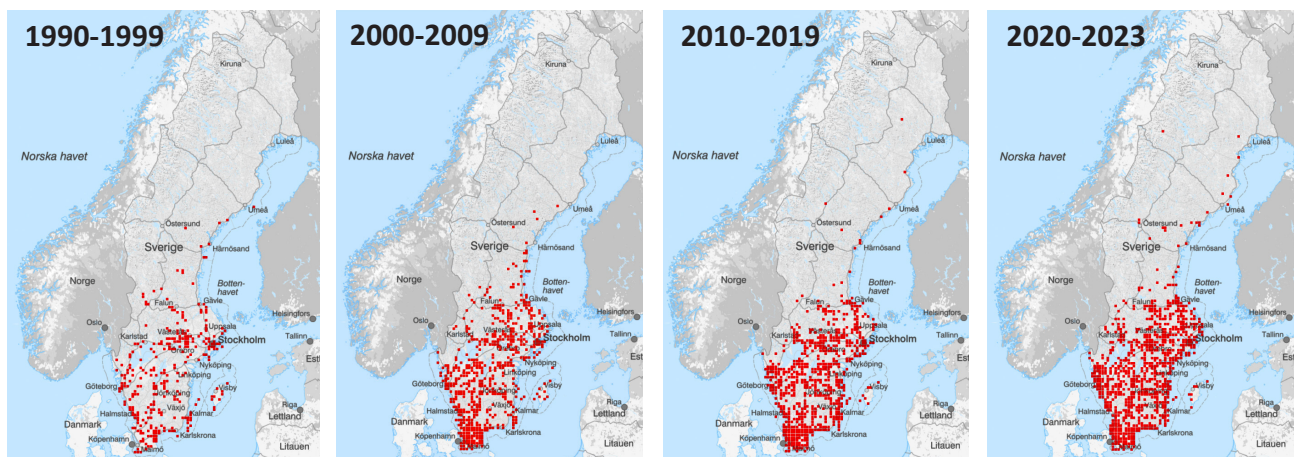
Några få svenska fåglar är starkt knutna till rinnande vattendrag. Det gäller kungsfiskare, strömstare och forsärla. Under de senaste 50 åren har strömstaren haft ett förhållandevis stabilt bestånd, medan kungsfiskaren och forsärlan har ökat och även spridit sig i landet. De två sistnämnda är intressanta eftersom båda har invandrat till Sverige i förhållandevis sen tid. Sannolikt gynnas de också av vinterklimatet blivit mildare.

Kungsfiskaren lever på småfisk och förekommer längs rinnande vattendrag. Den sågs första gången i Sverige omkring 1830, men det skulle dröja in på 1900-talet innan den fick ordentligt fotfäste. Eftersom den är beroende av öppet vatten, är den känslig för stränga vintrar. Efter en serie kalla vintrar under 1980-talet noterades 1987 endast en säker häckning i Småland och några troliga i Skåne. Å andra sidan har den kun-

nat sprida sig en bra bit norrut i landet under senare årtionden, då vi endast haft ett fåtal längre köldperioder. Det kan naturligtvis finnas andra faktorer som påverkar kungsfiskarens bestånd, men klimatet har av allt att döma stor betydelse.

Under de senaste tio åren har den häckat regelbundet upp till södra Norrland, och hösten 2020 noterades tre individer, inklusive en årsunge, så långt norrut som i södra Västerbotten. Tillfälliga observationer har även gjorts i Norrbotten under senare år, och i maj 2023 sågs en kungsfiskare vid Ammarnäs i Lappland.

Rapporterna till Artportalen ger en bra bild av kungsfiskarens spridning. Denna rapporteringsfunktion startades visserligen först vid millennieskiftet, men många har i efterhand även lagt in äldre rapporter. Det innebär att vi kan få en något så när rättvisande bild av före-

Rapporter om kungsfiskare till Artportalen i månaderna april-augusti under fyra perioder sedan 1990, fördelade på rutor om 10 x 10 km.

Forsärla i typisk miljö, på en sten i strömmande vatten. Foto: Mikael Arinder.

komsten även under 1990-talet. Årtiondet innan dess var som redan nämnts tufft för kungsfiskaren i Sverige på grund av en serie kalla vintrar. Av kartorna från Artportalen framgår tydligt att kungsfiskaren stadigt spridit sig i Götaland och Svealand under de tre årtiondena från 1990 till 2019 samt att denna spridning ser ut att ha fortsatt de allra senaste åren (notera att kartan för 2020-talet endast omfattar fyra år).

Forsärlan är i huvudsak knuten till starkt strömmande vatten, ofta i anslutning till kraftverk, kvarnar, broar och andra byggnadsverk. Dess invandringshistoria påminner om kungsfiskarens i så måtto att det första fyndet gjordes under 1800-talet, men att det dröjde in på 1900-talet innan den blev bofast i Sverige. Forsärlan är en kortflyttare där huvuddelen av det svenska häckande beståndet lämnar landet på vintern, men där enstaka individer övervintrar i sydligaste Sverige.

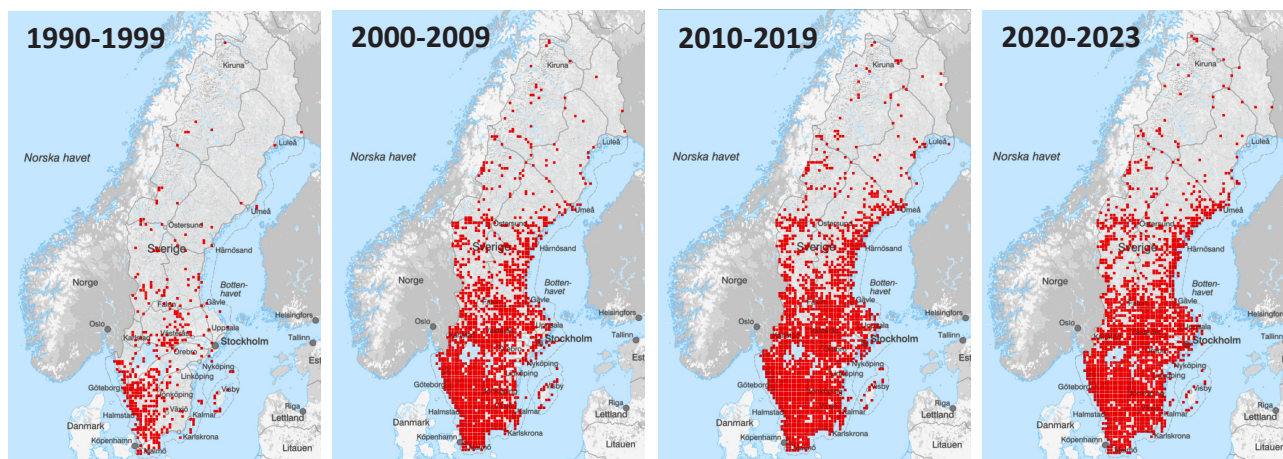
Spridningen i Sverige skedde inledningsvis i huvudsak längs de vattendrag som mynnar vid svenska västkusten. Spridningen till Norrland under senare årtionden

har sannolikt skett längs svenska ostkusten men också från Norge. Där förekommer forsärlan relativt allmänt upp till i höjd med Jämtland men sparsamt och lokalt längre norrut. Sannolikt finns forsärlan på betydligt fler platser i svenska fjällkedjan. Det finns gott om lämpliga häckningsmiljöer samtidigt som områdena är stora och sällan besöks av fågelskådare.

Som nämndes inledningsvis förefaller antalet strömmstarar i Sverige ha varit relativt stabilt under det senaste halvsekle. Detta är i alla fall vad siffrorna från Svensk Fågeltaxerings vinterpunkttrutter visar för perioden 1975–2022. Rikstäckande siffror från häckningstiden finns genom standardrutterna för perioden 1998–2022, och inte heller dessa visar på några markanta förändringar.

Referenser:

Artportalen, <https://www.artportalen.se>, hämtat december 2023.
Svensson, S, Svensson, M & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas*. Vår Fågelvärld suppl. 31, Stockholm.

Rapporter om forsärla till Artportalen i månaderna april–augusti under fyra perioder sedan 1990, fördelade på rutor om 10 x 10 km.

Drillsnäppa. Foto: P-G Bentz/sturnus.se

Inventera mera!

Inom Svensk Fågeltaxerings ramar drivs idag sju olika delprogram, som i olika grad finansieras av Naturvårdsverket. Länsstyrelserna är också viktiga partners för flera av delprogrammen. Det äldsta programmet med midvinterräkningar av sjöfågel har pågått i över 55 år. De två punktruttprogrammen har pågått i snart 50 år och standardrutternas tidserier är nu 25 år långa. Tre delprogram har dragits i gång under de senaste åtta till tretton som komplement.

Sjöfågelräkningar vinter och höst

Midvinterräkningar av sjöfåglar inleddes redan 1967 och genomförs idag samordnat i en stor del av världen inom ramen för Wetlands International. Systemet kompletterades 1973 med räkningar även under september månad. Dessa inventeringar har alltid koordinerats av Lunds universitet och ingår från 2019 i Svensk Fågeltaxering. Sjöfåglar räknas av frivilliga inventerare i förutbestämda sektorer vid alla former av vatten i mitten av januari och i mitten av september. Det är bara midvinterinventeringarna i januari som ingår i den formella miljöövervakningen med ekonomiskt stöd från Naturvårdsverket.

Vinterpunktrutterna

Denna inventeringsform startade vintern 1975/76 och bygger på fritt valda punktrutter som inventeras mellan

en och fem gånger per vinter. Metodiken är enkel. Vid 20 punkter i terrängen, valda av inventeraren själv, räknas alla fåglar som hörs eller ses under fem minuter.

Sommarpunktrutterna

Startades 1975 och bygger på samma räkningsmetod som vinterpunktrutterna, dvs. en rutt med 20 räkningspunkter, och genomförs vid ett tillfälle per vår/sommar.

Standardrutterna

Denna inventeringsform startades 1996 och har förutbestämda lägen som är systematiskt spridda över landet. Varje rutt utgörs av en 8 km lång kombinerad linje- och punkttaxering. Även standardrutterna räknas en gång per vår/sommar. Sedan 2011 räknas förutom fåglar även större däggdjur.

Nattrutterna

Startades 2010 och tillämpar en metod som är ett mellanting mellan punkträkningarna och standardrutterna. Inom rutor om 25 x 25 km (de gamla s.k. topografiska kartbladen och motsvarande fördelningen av standardrutterna) läggs 20 punkter ut, vid vilka alla fåglar av utvalda arter samt alla större däggdjur sedda och hörda under fem minuter räknas. Däggdjur räknas även under transportsträckorna mellan punkterna. Dessa punkter bestäms vid den första inventeringen och ligger därefter fast, även om en ny inventerare tar vid. Varje rutt räknas från skymningen och framåt, vardera en gång i mars, april och juni, för att täcka in nattaktiva fåglar och större däggdjur. Från 2019 räknas även förekomsten av lekande groddjur.

Kustfågelövervakningen

Kustfågelövervakningen drivs i mycket nära samarbete med Länsstyrelserna i kustlänen och i flera fall också med de regionala ornitologiska föreningarna. I programmet ingår 200 systematiskt utplacerade 2 x 2 km stora rutor i skärgårdsmiljö, vilka huvudsakligen inventeras från båt. Rutorna är fasta och har fördelats länsvis i direkt proportion till antalet öar i respektive län. Alla observerade individer av utvalda arter räknas vid ett tillfälle per år under försommaren. Detta delprogram startades 2015.

Sjöfågelrutterna (häckningstid)

Denna inventeringsform drivs tillsammans med BirdLife Sverige och startades bland annat för att förstärka övervakningen av fåglar i blöta miljöer under häckningstid. I denna inventering räknas våtmarksfåglar i alla typer av blöta miljöer, både i inlandet och längs kusten. Systemet bygger på fritt utlagda räkningsplatser där inventeraren själv väljer var hen ska räkna. I sin enklaste form består inventerandet enbart av räkning från en enda punkt, t.ex. ett fågeltorn. Varje rutt räknas vid ett tillfälle per år i maj månad. Sjöfågelrutterna ingår så här långt inte i den formella miljöövervakningen och har därmed ingen finansiering från Naturvårdsverket eller andra myndigheter. Sjöfågelrutterna är tänkt som en enklare inventering som passar även dem som inte har vana av tidigare inventeringar. Även detta delprogram startades 2015.

Vilka är vi?

Svensk
Fågeltaxering

Inom Svensk Fågeltaxering övervakar vi förändringar i de svenska fågelbeståndens storlek. Projektet drivs vid Biologiska institutionen, Lunds universitet, som en del i Naturvårdsverkets och länsstyrelsernas miljöövervakningsprogram. Vi är den svenska representanten i det europeiska nätverket för fågelövervakning (EBCC).

ArtDatabanken

Större delen av ArtDatabankens verksamhet rymms inom SLU:s verksamhetsgren Fortlöpande miljöanalys (FOMA). FOMA fokuserar på samhällets behov – bl.a. som de uttrycks i riksdagens miljö kvalitetsmål – och den övergripande målsättningen om en långsiktig hållbar utveckling. ArtDatabanken tar även fram de svenska rödlistorna och driver rapporteringssystemet Artportalen.

Ottenby
fågelstation

ÖLAND | SVERIGE

Ottenby fågelstation grundades redan 1946 och drivs av BirdLife Sverige. Vid Ottenby fågelstation bedrivs en omfattande och bred fågelforskning. Verksamhetsfältet inkluderar bl.a. fågelflyttningens gåtor, övervakning av populationsförändringar samt fåglarnas betydelse som reservoar för influensavirus.

Falsterbo Fågelstation startades 1955 och drivs av Skånes Ornitologiska Förening. Ringmärkningen bedrivs enligt standardiserade former sedan 1980 och sedan 1973 räknas sträckande fåglar under hösten. Dessutom inventeras rastande och häckande kustfåglar, och stationen samarbetar även med forskare vid Lunds universitet.

BirdLife
SVERIGE

BirdLife Sverige – Sveriges Ornitologiska Förening – är den svenska grenen av det världsomspännande partnerskapet BirdLife International. Föreningen vilar på tre ben – fågelskådning, fågelskydd och fågelforskning – och har ca 17 000 medlemmar samt regionala eller lokala organisationer över hela landet. Föreningens program för fågelskydd och naturvård finns här: <https://cdn.birdlife.se/wp-content/uploads/2021/03/BirdLife-Sveriges-program-for-fagelskydd.pdf>

Sveriges fåglar 2023

är producerad av BirdLife Sverige – Sveriges Ornitologiska Förening i samarbete med Svensk Fågeltaxering vid Lunds Universitet och med material från ArtDatabanken samt fågelstationerna vid Ottenby och Falsterbo.

Redaktion och texter: Anders Wirdheim med bidrag från Martin Green, Svensk Fågeltaxering.

Ett särskilt tack till Åke Abrahamsson, Thomas Andersson, Mats O.G. Eriksson, Lars Gezelius, Karl Lundström och Ulrika Tollgren som alla bidragit med information och kommentarer.

Svarthalsad dopping är en av Sveriges ovanligaste fåglar. Strax efter det att restaureringen av Hornborgasjön blev klar 1995 etablerade sig en koloni i sjön. Under senare år har denna omfattat knappt 100 par. Utöver denna koloni har endast ett fåtal häckningar noterats, huvudsakligen i Skåne. Men 2022 fanns minst sju par med 16 ungar i vårt sydligaste landskap. Några av dessa par återkom till Skåne 2023, men att döma av tillgängliga rapporter lyckades de inte få några ungar.
Foto: Ulrik Bruun.

